

MAXMILIÁN STRMISKA

K NĚKTERÝM ASPEKTŮM ANGLICKÉ LEVICOVÉ HISTORIOGRAFIE V LETECH 1946—1956

Léta 1946—1956 představují ve vývoji anglické levicové historiografie etapu, jež nepochybně vykazuje ve srovnání s obdobím předcházejícím i následujícím jisté osobité rysy. Významnou roli ve vývoji levicového proudu anglického dějepisectví po druhé světové válce hráli marxisticky orientovaní historikové. Ovšem vymezení marxistického směru v anglické historiografii je spjato s celou řadou problémů.

U některých anglických historiků, kteří se v letech 1946—1956 hlásili k marxismu, lze vyjádřit oprávněné pochybnosti, zda je možné charakterizovat je bezvýhradně jako marxistické historiky. Jen stěží můžeme důsledně rozlišovat mezi marxistickými a levicovými historiky, v mnoha případech pak takové rozlišování ani nemá praktický význam. Je však třeba vyvarovat se toho, aby byla do rámce příliš široce pojaté marxistické historiografie zahrnována produkce ostatních levicových historiků.¹ Naopak, marxisticky orientované anglické historiky je nutno chápat jako relativně samostatnou složku širšího proudu anglického levicového dějepisectví. Tento přístup umožňuje odpovídajícím způsobem zhodnotit rozměry i výsledky jejich aktivity v daném období a v neposlední řadě poskytuje také více prostoru pro případnou diferenciaci jejich vztahu k marxismu.

Tato stať je zaměřena k otázkám vymezení místa a charakteru marxisticky orientovaného směru v anglické levicové historiografii v letech 1946—1956.

V období 1946—1956 byla převážná část anglických marxisticky orientovaných historiků spojena ve Skupině historiků Komunistické strany Velké Británie. Skupina historiků vznikla v přímé souvislosti s diskusemi vedenými o připravovaném novém vydání práce Arthura Leslie Mortona *A People's History of England*.² Složení Skupiny historiků bylo poměrně pestré, pojičkem mezi jejími členy bylo mimo členství v Komunistické straně Velké Británie pře-

¹ Takto postupoval Lionel M. Munby. Munby, L. M.: *Marxistická historiografie ve Velké Británii*, ČSČH, 10, 1962, s. 555.

² Diskuse o této práci, jež byla pokusem o marxistický přehled anglických dějin, začaly záhy po jejím vydání v roce 1938. Do této doby J. Polišínský posunul také vznik Skupiny historiků. Formálně byla ovšem Skupina historiků Komunistické strany Velké Británie ustavena po druhé světové válce. Polišínský, J.: *Současný stav bádání o počátcích kapitalismu v Anglii a Anglické revoluci XVII. století*, ČSČH, 1, 1953, s. 243 a n.

devším jejich společné nadšení pro marxismus. Jádrem Skupiny historiků tvořili hlavně někdejší příslušníci studentské generace třicátých let, mezi jinými Christopher Hill, Eric J. Hobsbawm, John Saville, Rodney H. Hilton, Max Morris.³

Činnost jednotlivých sekcí Skupiny i Skupiny historiků jako celku byla vskutku neobyčejně rozsáhlá: zahrnovala v sobě různou politickou aktivitu v rámci kampaní Komunistické strany Velké Británie, vydávání periodik (*Local History Bulletin*, později *Our History*), pořádání diskusí o závažných historických pracích a organizování řady konferencí s tematikou z britských i obecných dějin.

Ačkoliv ve Skupině historiků aktivně pracovali i amatérští historikové, například Mick Jenkins, Horace Green, Bill Moore, rozhodující vliv v ní měli profesionální historikové. Právě tito profesionální historikové byli po roce 1948 citelně postiženi atmosférou studené války, neboť tato atmosféra výrazně negativně ovlivňovala možnosti jejich akademické kariéry. Z tohoto pohledu ještě více vystoupí kladná úloha Skupiny historiků Komunistické strany Velké Británie, jež skutečně poskytovala v těžkých letech studené války organizační základ pro anglické marxisticky orientované historické bádání. Na univerzitách v USA byla ovšem situace ještě nepříznivější.⁴

V ovzduší studené války došlo v anglickém dějepisectví k oživení militantních konzervativních tendencí. Útoky obhájců tradičně pojaté historie nebyly namířeny zdaleka jen na marxismus, nýbrž směřovaly proti celému „antirankovskému“ hnutí, jež se v období po první světové válce prosazovalo v britském prostředí zejména na poli ekonomické historiografie.⁵

Politický kontext oživení těchto konzervativních tendencí byl zřejmý. Angličtí marxisticky orientovaní historikové odhalovali zdánlivou apolitičnost tzv. akademické historiografie. Eric J. Hobsbawm charakterizoval akademickou historii přímo jako nynější politiku navlečenou do dobového kostýmu.⁶ Rodney H. Hilton v polemice s konzervativním historikem Trevorem-Roperem poukázal na diskrepance mezi obviněními, adresovanými marxismu, a vlastní praxí buržoazních historiků. Trevor-Roperovu publicistickou činnost příznačně nazval „intelektuální prostitucí“.⁷ Brian Manning vysvětloval chudobu myšlenkového obsahu mnoha britských historických prací sterilitou samotné britské politiky. Odpor britských buržoazních historiků vůči marxismu vyrůstal podle Manningova názoru z intelektuálního horizontu, jež postrádal konstruktivní sociální ideje.⁸

³ Hobsbawm, E.: *The Historians' Group of the Communist Party*, in: Cornforth, M.: *Rebels and Their Causes*, London 1978, s. 22–25.

⁴ Thane, P., Lunbeck, L.: *An Interview With Eric Hobsbawm*, *Radical History Review*, 19, Winter 1978–1979, s. 120.

⁵ Hobsbawm, E.: *Karl Marx's Contribution to Historiography*, in: Blackburn, R.: *Ideology in Social Science*, New York 1973, s. 268.

⁶ Hobsbawm, E.: *Where are British Historians Going?*, *The Marxist Quarterly*, 2, January 1955, s. 14.

⁷ Hilton, R.: Hill, Ch., Dell, E.: *The Good Old Cause*, *Modern Quarterly* 5, Autumn 1950, s. 367–368.

⁸ Manning, B.: *The Nobles, the People, and the Constitution, Past and Present*, 9, April 1956, s. 42–43.

Kritika anglických marxisticky orientovaných historiků postihovala především historiografii namierovského typu. E. J. Hobsbawm zdůraznil, že revize starších liberálních koncepcí, tak jak ji prováděl například Lewis B. Namier, byla povýtce pouze negativní. Ukázal, že Namierova metoda vede ve svých důsledcích ne snad jen k redukci vlastních politických dějin na boj různých klik o moc, nýbrž směřuje ke zpochybnění samotné existence pokroku v dějinách.⁹ Kritiku „namierismu“, jenž se mezi britskými buržoazními historiky těšil značné prestiži, spojil Hobsbawm příznačně s kritikou vulgárně materialistického přístupu k dějinám.

Brian Manning upozornil na skutečnost, že odmítání pojmu třídy je u britských buržoazních historiků nezdůvodněně spojeno se zmizením lidových vrstev ze zorného pole historie. Pro historiografii namierovského typu, soustřeďující pozornost takřka výhradně na vládnoucí kruhy, se ovšem „ovládané“ lidové vrstvy stávaly nezajímavé. Výsledkem pak byla, jak ukázal Manning, přinejmenším indifference historiografie tohoto druhu k roli širokých sociálních hnutí při utváření dějin.¹⁰

Pro marxisticky orientované historiky byla naopak charakteristická snaha o pohled „zdola“, o pokud možno úplné zachycení dějin lidových vrstev (history from below, history of the common people).

V letech 1946—1947 byla situace ve Velké Británii ještě poměrně příznivá pro rozvoj dialogu mezi marxisticky orientovanými a nemarxistickými historiky. V průběhu roku 1948, po spuštění „železné opony“, se však atmosféra podstatně změnila. Angličtí marxisticky orientovaní historikové museli pak působit v prostředí vyznačujícím se ostře antimarxistickými náladami. Relativně nevelké skupině marxisticky orientovaných historiků, jejíž příslušníci až na výjimky neměli pevné postavení na univerzitách, hrozila úplná izolace. Navíc v Británii v této době prakticky neexistovalo, mimo členskou základnu Komunistické strany Velké Británie, domácí publikum, které by se sympatiemi přijímalo historické práce marxistických historiků.¹¹ Je tedy zcela pochopitelné, že za této situace bylo hlavním úkolem anglických marxisticky orientovaných historiků rozvinutí dialogu s nemarxistickými historiky a vytvoření zázemí pro svoji historickou produkci. V první polovině padesátých let dosáhli v tomto směru angličtí historikové, hlásící se k marxismu, řadu cenných úspěchů, celkový obrat však přišel až v pozdějším období.

Snaha anglických marxisticky orientovaných historiků navázat dialog s ostatními historiky nalezla svůj nejtypičtější výraz v založení časopisu *Past and Present*, o něž se význačnou měrou zasloužili mezi jinými J. Morris, E. J. Hobsbawm, M. Dobb, Ch. Hill, R. H. Hilton, V. Gordon Childe, společně s nemarxistickými historiky A. H. Jonesem a R. R. Bettsem. Časopis *Past and Present*, jenž začal vycházet v roce 1952, se měl stát jakýmsi fórem pro diskuse mezi marxistickými i nemarxistickými historiky. Alespoň do roku 1958 si tento historický časopis otevřeně kladl za cíl prosazovat „vědeckou historii“, pojatou ovšem dosti široce.¹² Stěžejní zásadou časopisu *Past and Present* bylo připuštění pluralismu hledisek při posuzování problémů historického procesu. Tento prin-

⁹ Hobsbawm, I. c., s. 21.

¹⁰ Manning, I. c., s. 43.

¹¹ Thane, Lunbeck, I. c., s. 112.

¹² *Introduction*, *Past and Present*, 1, February 1952, s. I.

cip byl opětovně zdůrazněn v roce 1958.¹³ Do roku 1958 převažovali v redakční radě Past and Present marxisticky orientovaní historikové a jejich příspěvky byly v prvních letech existence tohoto časopisu klíčové. Přesto ani v tomto období nebyl Past and Present v pravém slova smyslu marxistickým historickým časopisem, i když jeho levicová orientace byla zřejmá. To ovšem naprosto neubírá na významu skutečnosti, že časopis Past and Present hrál od svého založení ve vývoji anglické historiografie velice progresivní úlohu. Jistě není nezanedbatelné, že v době, kdy tento časopis bojoval o svoji existenci, vystoupili na jeho podporu i nemarkxističtí historikové jako W. G. Hoskins, R. S. Lopez, G. C. Homans, Max Gluckman, Jean Seznec a Asa Briggs.¹⁴

Je do určité míry příznačné, že v letech 1946—1956 vystupovali Ch. Hill, E. J. Hobsbawm, R. H. Hilton i další členové Skupiny historiků nejen na obranu marxismu, ale i s obhajobou nutnosti teorie v historii vůbec. Avšak, vcelku vzato, nebyla teorie jejich právě nejsilnější stránkou. Můžeme dokonce konstatovat, že vztah mezi osvojenými marxistickými principy a vlastní historickou praxí anglických historiků s marxistickou orientací byl vesměs nejasný.¹⁵

Eric J. Hobsbawm vyjádřil názor, že v Británii prakticky neexistovala žádná tradice marxistické historiografie.¹⁶ Zdůraznil též, že historické práce marxistického charakteru, jež byly v Británii v meziválečném období publikovány, byly většinou nesdažno dostupné a v širších kruzích britských intelektuálů obvykle málo známé. Britskému provincialismu ve třicátých letech Hobsbawm navíc připisoval, že nebyla věnována pozornost pracím antifašistických emigrantů, jako byl Karl Korsch, Karl Polanyi a Frederick Antal. Jistou výjimkou zde ovšem byl Jürgen Kuczynski.¹⁷

Britští intelektuálové se v převážné míře seznamovali s marxismem prostřednictvím děl K. Marxe, F. Engelse, V. I. Lenina, J. V. Stalina a v některých případech i G. Lukáče. Práce sovětských historiků, kromě několika statí J. A. Kosminského a B. F. Poršněva, nebyly mezi anglickými levicovými historiky obecněji známé. Z původní anglické historické produkce marxistického zaměření byli například členové Skupiny historiků nejvíce ovlivněni pracemi Maurice Dobba (*Studies in the Development of Capitalism*, 1946) a Arthura L. Mortona (*A People's History of England*, 1938) a též statěmi Christophera Hilla věnovanými problematice Anglické buržoazní revoluce.¹⁸

U některých levicově orientovaných historiků lze zaznamenat prolínání marxistických prvků s mechanisticko-materialistickými. Na druhé straně je však období 1946—1956 charakteristické útoky M. Dobba, Ch. Hilla, E. J. Hobsbawma a dalších historiků marxistického zaměření proti ekonomickému determinismu a vulgárně materialistickému pojetí historického procesu.

Uvážíme-li, že konkrétně Eric J. Hobsbawm byl často charakterizován jako ekonomický historik, může snad poněkud překvapit Hobsbawmovo přiznání, že on sám i jeho kolegové ze Skupiny historiků nebyli příliš silní, pokud jde

¹³ Morris, J.: *Editorial Note*, Past and Present, 14, Nov. 1958, s. 93.

¹⁴ Hobsbawm, E.: *The Historians' Group*, s. 33, 46.

¹⁵ Cronin, J.: *Creating a Marxist Historiography: The Contribution of Hobsbawm*, Radical History Review, 19, Winter 1978—1979, s. 105.

¹⁶ Hobsbawm, I. c., s. 22.

¹⁷ Hobsbawm, I. c., s. 23.

¹⁸ Hobsbawm, I. c., s. 23—24.

o samotnou „ekonomickou stránku“ hospodářského vývoje.¹⁹ Ostatně v pracích Hobsbawma, podobně jako Edwarda P. Thompsona, nelze přehlédnout skutečnost, že zde nestojí v popředí vlastní „ekonomická stránka“, nýbrž sociální aspekt ekonomického vývoje.²⁰ Pro Hobsbawma i Thompsona je v jistém smyslu přímo typické, že kladou důraz spíše jen na jednotlivé stránky historického procesu.²¹ Hobsbawm a další historikové podobné orientace se často sami označovali za ekonomické historiky z toho prostého důvodu, že v rámci akademické historiografie jednoduše nebyl jiný obor, kam by mohli být přiřazeni.²²

Osobitou kapitolu tvoří poměr členů Skupiny historiků ke Komunistické straně Velké Británie. Snad u většiny členů Skupiny historiků pravděpodobně nebyl dostatečně reflektován vztah jejich práce jako historiků a jako komunistů. Samozřejmost, ba až naivita pojmání tohoto vztahu, byla, jak se zdá, jedním z činitelů, jež ovlivnily stanoviska a způsob vystoupení těchto historiků v krizové situaci v Komunistické straně Velké Británie v letech 1956 až 1957. Přitom až do roku 1956 byl vztah členů Skupiny historiků k vedení Komunistické strany Velké Británie poměrně bezproblémový.²³

V roce 1957, krátce po ukončení XXV. sjezdu Komunistické strany Velké Británie, vystoupili představitelé Skupiny historiků s ostrou kolektivní kritikou oficiálního postoje vedení strany k otázce kultu osobností. Požadovali především důslednou analýzu tohoto fenoménu a odmítali spokojit se s pouhým deklarativním přivítáním projevu N. S. Chruščeva na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. V rámci opozičního proudu v Komunistické straně Velké Británie hráli J. Saville, E. P. Thompson, R. H. Hilton, Ch. Hill, E. J. Hobsbawm a další historikové významnou roli. Bouřlivé polemiky let 1956 až 1957 měly nakonec za následek také odchod řady historiků z Komunistické strany Velké Británie a tudíž i ze Skupiny historiků.²⁴

Většina z historiků, kteří v letech 1956—1957 odešli z Komunistické strany Velké Británie, se nepřestala hlásit k marxismu. Dřívější vazba k politice Komunistické strany Velké Británie byla u mnohých z nich v následujícím období vystřídána kontakty k různým směrům Nové levice. Ovšem i u historiků, jež zůstali členy komunistické strany, lze zaznamenat v období po roce 1956 jisté oslabení intenzity jejich politické aktivity.²⁵

Rozdíl mezi etapami vývoje marxisticky orientovaného směru v anglické historiografii před a po roce 1956 nespočíval pouze ve faktu, že část historiků odešla z řad Komunistické strany Velké Británie. Nelze totiž ztotožňovat podmínky, v nichž pracovali angličtí marxisticky orientovaní historikové v dusné atmosféře let studené války, se situací na konci padesátých let a především v dalším desetiletí. Nebylo by ovšem správné přehlédnout, že předpoklady dal-

¹⁹ Hobsbawm, I. c., s. 44.

²⁰ Baker, N.: *Marxism and Modern Social History*, in: Iggers, G. G.: *New Directions in European Historiography*, Middletown 1975, s. 166.

²¹ Kudrna, J.: *Kapitoly z dějin historiografie a filozofie dějin*, Brno 1980, s. 258.

²² Thane, Lunbeck, I. c., s. 124.

²³ Hobsbawm, I. c., s. 27, 30, 33.

²⁴ *Lessons of the Twentieth Congress of the C. P. S. U. Resolution of the Executive Committee of the Communist Party 13 May 1956*, *The Marxist Quarterly*, 3, July 1956, s. 178—183; Hobsbawm, I. c., s. 39—42; Cronin, I. c., s. 105.

²⁵ Thane, Lunbeck, I. c., s. 116—117.

šihó rozvoje anglického marxisticky orientovaného historického bádání byly v mnohém utvářeny právě v letech 1946 až 1956.

Významným momentem činnosti anglického marxisticky orientovaných historiků bylo jejich úsilí o navázání dialogu s nemarxistickými historiky a o spojenectví s pokrokovými historiky, jež by umožňovalo účinně čelit konzervativním tendencím v britské buržoazní historiografii. Někteří historikové, hlásící se k marxismu, jako například Eric J. Hobsbawm, propagovali nezbytnost navazovat na starší radikální historiografii.

Dialog s nemarxistickými historiky přispěl i k třibení metodologických názorů anglických marxisticky orientovaných historiků. Jistá neujasněnost jejich metodologických východisek však přetrvávala. Tato skutečnost částečně determinovala některé peripetie vývoje celého proudu marxisticky orientované a levicové anglické historiografie i jeho jednotlivých představitelů.

ON SOME ASPECTS OF ENGLISH LEFT HISTORIOGRAPHY IN 1946—1956

The period between 1946 and 1956 constituted in the development of English left historiography the stage distinguished for considerable advance of Marxist and near-Marxist historical works. The major part of the authors of these works was or had been associated with the Historians' Group of the Communist Party. In the cold-war times the Group played a positive role, since it provided an organizational basis for the advancement of Marxist oriented historical investigation in Great Britain. This role of the Group was in 1956—1957 disrupted by the defection of a number of its members in the time of the crisis in the Communist Party. English Marxist oriented historians avoided cutting themselves off as Marxists from the rest of historical science, and spared no effort to stimulate a dialogue with other historians. They participated in the creation of the historical journal *Past and Present*, which was constructed as a common forum for Marxists and non-Marxists. The members of the Historians' Group became in many respects the most vigorous part of a general movement against old fashioned narrative historiography in Great Britain. Their achievements in the interpretation of the English Revolution of the seventeenth century, the Industrial Revolution, as well as the British labour movement are worth considering. They also helped to open some new fields of historical studies, especially in social history. However, Marxism was not, on the whole, accepted among left historians in all its respects. A devotion to Marxism was not accompanied with sufficient reflexion of its various aspects. Therefore, throughout the time were the starting methodological presuppositions of English left historians not merely precised, but sometimes fogged.